

Marija Zlatnar Moe

marija.zlatnarmoe@ff.uni-lj.si

Tamara Mikolič Južnič

tamara.mikolicjuznic@ff.uni-lj.si

Tanja Žigon

tanja.zigon@ff.uni-lj.si

Vloga prevajalca v postopku prevajanja in izdaje književnega dela

Uvod

Raziskave so pokazale, da ima prevajalec pomembno vlogo ne le pri prevajanju, ampak tudi v postopku izdaje književnega dela, in da je njegova vloga tem pomembnejša, čim manj znan je izhodiščni jezik. Razlog za to je predvsem (čeprav ne izključno), da imajo v primeru večjih jezikov določeno znanje o izhodiščni kulturi, avtorju in besedilu navadno tudi drugi sodelavci v prevodnem postopku (uredniki, lektorji), v primeru prevajanja iz manjših jezikov pa je prevajalec pogosto edini strokovnjak za izvirnik in ga kot takega vidijo tudi njegovi sodelavci. Kljub vsemu prevodni postopek ni delo samo enega človeka, ampak sodelujejo še drugi: prevajalec navadno pri prevodih proznih del sodeluje z urednikom in lektorjem, včasih tudi s korektorjem. Svojo raziskavo smo umestile v okvir konceptov razmerij moči in sodelovanja v prevajanju, s poudarkom na odnosih med prevajalcem, lektorjem in urednikom, zanimala pa so nas vprašanja, kot npr. kakšen je položaj vsakega od njih, kdo od njih dela neposredno z (izhodiščnim in/ali ciljnimi) besedilom, kako sodelujejo, kako rešujejo morebitne spore, čigavo mnenje prevlada in, končno, kdo je po njihovem mnenju avtor ciljnega besedila.

Metoda

Da bi dobile odgovore na ta vprašanja, smo pripravile spletne vprašalnike za vse tri skupine (prevajalce, lektorje in urednike). Poleg tega smo opravile nekaj pogovorov s posamezniki in pri raziskavi upoštevale tudi tisto, kar so posamezni prevajalci, lektorji in uredniki javno povedali o svojem delu. Raziskava je potekala jeseni 2017 in spomladi 2018. Vprašalnika za prevajalce in lektorje sta svojim članom posredovali Društvo slovenskih književnih prevajalcev in Lektorsko društvo Slovenije, pri vprašalnikih za urednike pa nam je pomagalo Društvo slovenskih pisateljev, ki je vprašalnik posredovalo urednikom na založbe, s katerimi sodeluje. Skupno je vprašalnik dobilo 235 prevajalcev, 91 lektorjev in 26 urednikov, vrnilo pa se je 32 prevajalskih, 16 lektorskih in 12 uredniških izpolnjenih vprašalnikov.

Vprašalniki so bili sestavljeni iz dveh delov: prvi, ki je bil bolj ali manj enak za vse, je vseboval splošna vprašanja o izkušnjah, delovnih jezikih, besedilnih vrstah ipd., drugi del pa je bil prilagojen vsaki skupini posebej in je spraševal po specifičnih izkušnjah vsake skupine. Na koncu smo analizirale odgovore vseh treh skupin in jih primerjale, da bi dobile jasnejšo sliko o tem, kako poteka prevodni postopek in kakšna so razmerja moči in sodelovanja znotraj njega.

Izsledki

Kdo je kdo

Ker so nam pri pošiljanju vprašalnikov pomagala stanovska društva, so v naši raziskavi sodelovali predvsem bolj izkušeni strokovnjaki. Prevajalci se tako povprečno s prevajanjem književnosti ukvarjajo okoli 17 let. Skupaj sodelujoči prevajajo iz 24 različnih jezikov, večinoma so navedli dva ali tri delovne jezike. Največ prevajalcev je za svoj izhodiščni jezik navedlo angleščino (19), devet v kombinaciji z manjšim jezikom, drugi kot edini izhodiščni jezik ali v kombinaciji z večjim jezikom. Največ prevajalcev prevaja po tri različne književne žanre, najpogosteje romane in kratke zgodbe. Sledijo poezija, dramatika, strip, mladinska književnost in stvarna literatura.

Tudi med lektorji so se na naš vprašalnik odzvali predvsem tisti z večletnimi izkušnjami, povprečno imajo za sabo okoli 15 let lektoriranja. Samo eden od lektorjev se ukvarja samo z lektoriranjem umetnostnih besedil, drugi pa

so našteli povprečno štiri druga področja, najpogostejša so bila publicistična besedila, sledila so jim tehnična, promocijska in pravna. Vsi lektorirajo tako izvirna slovenska besedila kot prevode. Vsi lektorji govorijo vsaj en tuji jezik, angleščino, večinoma pa so našteli dva ali tri tuje jezike. Poleg angleščine jih je največ navedlo hrvaščino/srbščino/bosanščino in nemščino.

Uredniki so najbolj neradi govorili o tem, koliko izkušenj imajo, a polovica, ki nam je ta podatek vendarle zaupala, ima povprečno 16 let izkušenj z urejanjem književnih besedil. Večina jih ureja različne žanre: najpogostejši so romani, sledijo kratke zgodbe in slikanice, to je bila tudi najpogostejša kombinacija žanrov. Večina urednikov govori angleško (10), sledijo ji hrvaščina/srbščina/bosanščina (9), nemščina in francoščina. Zanimivo je tudi, da angleščina ni bila najpogosteje navedena kot drugi jezik – znašla se je na drugem mestu, za nemščino.

Prevodni postopek

V tem delu smo sodelujoče povprašale o tem, kdo izbira knjigo za prevod, o morebitnih navodilih za prevajanje in o sodelovanju med prevajanjem in urejanjem besedila. Uredniki so nam povedali, da je najpomembnejši dejavnik pri izbiri besedila kakovost, za njo pa vsebina, pomen za slovenski trg, možnost za dobro prodajo, mednarodne nagrade oz. dobre kritike v tujini, primernost za ciljnega bralca, program založbe, pomembnost avtorja in »izvedljivost«. Večina urednikov je tudi povedala, da pogosto ali občasno sprejmejo predloge prevajalcev. Večina vedno ali pogosto prebere knjigo, ki jo bodo izdali, a navadno ne v izvirniku: le dva urednika knjigo vedno prebereta v izvirniku, drugi pa se zanašajo na prevode, največkrat angleške, ali pa preberejo več različnih prevodov. Slovenske prevode, če se le da, naročijo iz izvirnega jezika. Omenili so tudi, da se občasno zanašajo izključno na prevajalčev povzetek besedila.

To zahteva določeno mero zaupanja, zato nas je zanimalo, kako uredniki izberejo prevajalca. Razen če prevajalec knjigo sam predlaga in prevede, se odločijo med branjem ali po njem, večinoma izbirajo prevajalce, s katerimi že imajo dobre izkušnje, sicer pa po priporočilu drugih urednikov ali prevajalcev. Le občasno izberejo na podlagi testnega prevoda ali prevoda, ki jim ga pošlje neznan prevajalec. Uredniki prevajalcem navadno ne dajo posebnih navodil glede prevajanja besedila (izjema so nekatere slikanice), če pa že, to storijo, kadar imajo opravka z začetniki.

Nobeden od sodelujočih prevajalcev še ni dobil navodil za prevod, kar ni presenetljivo. Zato pa navodila radi pišejo sami: samo eden od sodelujočih je rekel, da nikoli s prevodom ne pošlje pojasnil v takšni ali drugačni obliki, vsi drugi jih pišejo in pošljejo skupaj s prevodom, urednik pa jih posreduje lektorju. Žal po odgovorih lektorjev sodeč ti napotki do njih ne pridejo: le nekateri jih dobijo vedno, večina pa le občasno ali sploh ne. Vsi lektorji so izrazili željo po bolj neposrednem sodelovanju s prevajalcem že med samim lektoriranjem, pa tudi po povratnih informacijah.

Uredniki po lastnih besedah prevod preberejo, preden ga pošljejo naprej lektorju, vendar ga navadno ne komentirajo. Ali bodo prevod pregledali, preden gre v lekturo, je odvisno od njihovih preteklih izkušenj s prevajalcem: zaupanja vredne prevajalce nadzorujejo veliko manj od novih in tistih, s katerimi imajo kakšno slabo izkušnjo.

Lektorji v veliki večini originalov ali drugih prevodov pri lektoriranju ne uporabljajo, če pa že, le za pojasnilo ali preverjanje podatkov, ne pa zato, da bi ugotavljali slogovno ali vsebinsko ustreznost prevoda. Kljub temu da sloga prevoda ne primerjajo s slogom izvirnika, je največ popravkov prav slogovnih: po mnenju prevajalcev je večina popravkov leksikalnih (zamenjava besede s sinonimom, npr.), pogosti so tudi nevtralizacija sloga in popravljanje skladnje, medtem ko lektorji menijo, da največkrat popravljajo skladnjo (ki je v književnosti tudi slogovno sredstvo), sledi pa ji slog. Lektorske popravke uredniki večinoma pregledajo, preden besedilo vrnejo prevajalcu, in nekatere že sami sprejmejo ali zavrnejo, večinoma pa se spremembe sprejemajo v soglasju in ob vednosti prevajalca.

V primeru sporov so sodelujoči povedali, da navadno po daljši ali krajši diskusiji sklenejo soglasje, je pa tudi res, da prevajalec lektorjeve in urednikove popravke na koncu sprejme ali pa ne. Prevajalci svoje odločitve še enkrat pojasnijo ali pa predlagajo povsem novo rešitev. Menijo tudi, da urednik največkrat na koncu sprejme prevajalčevo

rešitev, ne lektorjeve, in da je večkrat njihov zaveznik v razpravi. Le izjemoma se zgodi, da se prevodni postopek na tej točki ustavi.

Kljub vsemu pogajanju in razpravljanju med prevajanjem in urejanjem so se vsi sodelujoči strinjali, da ima prevajalec zadnjo besedo pri tem, kakšno bo ciljno besedilo, da je on (skupaj za avtorjem izvirnika) avtor ciljnega besedila, ga najbolje pozna in ima zato po pravici pri njegovi končni obliki največ besede.

Za konec

Kot kažejo rezultati, je v središču prevodnega postopka v Sloveniji prevajalec, njegove odločitve in mnenje imajo težo in jih upoštevajo. Prav tako prevajalca sodelavci v prevodnem postopku večinoma štejejo kot poglobitnega strokovnjaka za izhodiščno besedilo (avtorja, jezik in kulturo), še toliko bolj, če gre za manj razširjene izhodiščne jezike. To je razveseljivo in, kot kažejo naše in mednarodne raziskave, nikakor ne samoumevno.

Pokazalo se je tudi, da predvsem med prevajalci in lektorji nastajajo nesoglasja, ki verjetno večinoma izvirajo iz dejstva, da lektorji navadno nimajo dostopa do prevajalčevega izhodiščnega besedila.

Idealna rešitev za to bi bila, da bi lektoriranje nadomestili z revizijo, se pravi, da bi prevod pregledoval človek, ki bi lahko bral tudi izvirno besedilo. Ker to ni izvedljivo za vse jezikovne kombinacije, bi bila druga najboljša možnost, da bi lektor, prevajalec (in urednik) skupaj pregledali besedilo (kar se v nekaterih založbah že dela) in se pogovorili o spornih mestih.

Naša raziskava je pokazala še, da slovenski prevodni trg temelji na medosebnih povezavah in zaupanju, zato je po eni strani za nove prevajalce težko dostopen, po drugi strani pa so uveljavljeni prevajalci vedno bolj prepuščeni samim sebi. To jim sicer daje ustvarjalno svobodo, vendar pa ne dobijo podpore, ki bi jo morda kljub bogatim izkušnjam potrebovali.